

UN CAL TROIAN ÎN CETATEA LUI CEZAR PETRESCU?

<https://doi.org/10.29081/SCSSF.2025.54.02>

A Trojan Horse in Cezar Petrescu's Fortress?

The passage from the *Aeneid* dedicated to the Trojan horse has become so well-known that it has been transposed into many other domains, becoming a symbol of deceit and traps.

Cezar Petrescu adopts the model of the epic structure and incorporates it into his work. On one hand, he introduces the very symbol of internal ruin, explicitly highlighting it at the beginning, only to later conceal it under the veil of symbolism, making it even more dangerous. On the other hand, he retains the figure of an important character from the sequence, the father Laocoön. Transformed into the monk Filaret in his prose, he is endowed with the same powers of foreseeing the evil hidden behind a so-called good.

As for his life, the Trojan horse seems to be represented by time. His preoccupation was to sketch an era that would serve as a testament to readers, but in the end, he finds himself in a race against time.

Key-words: *Trojan horse, trap, infiltration, ruin, anticipation*

Semnificațiile legendei calului troian sunt atât de puternice, încât au reușit să spargă zidurile literaturii și să-și găsească noi concretizări în diverse domenii. Mult simplificată, alegoria ilustrează simbolul unei înșelătorii, o capcană prin care obstacolele sunt combătute din interior. Este, pe de o parte, o dovadă a ingeniozității – care demonstrează că mintea este cea mai puternică armă –, dar, pe de altă parte, a credulității:

„Dacă voită-ar fi zeei și-aveam și noi minte mai multă,
Grabnici cu fierul să scoatem din cal pe-argivii pîndăreți,
Troia, tu azi ai trăi și-ai fi tu cetate regească!”²

Ce legătură există între legenda lui Virgiliu și autorul nostru? Ascuns în perena cetate a succesului, Cezar Petrescu nu vede semnalele *întunecării*. Critica vremii, întocmai precum preotul Laocoon din poemul epic, a încercat să-l avertizeze că direcția aleasă nu poate fi statornică, dar, când premii importante ale vremii au început să apară, autorul a sfârșit ceea ce construise și a deschis porțile obscurității. Spre deosebire de troieni, care au descoperit rapid semnificația vicleșugului, autorul a trăit cu iluzia victoriei până la sfârșitul vieții sale.

Vreme de decenii a consolidat pilonii faimei, s-a baricadat în spatele romanelor cu tematică de război, a creat un univers al decăzuților și un spațiu utopic al iubitorilor de glie. În plină expansiune a modernismului, a psihologismului, autorul rămâne închis în spatele fortificației sale. Calul troian se ivește în jurul anului 1944, moment denumit de confidentul și apropiatul Mihai Gafița drept *eliberare*. Își

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.

² Vergilius, *Eneida*, București, Editura Univers, 1980, p. 61.

schimbă perspectiva, dar nu va învinge șablonarea. Se vor adevăra astfel bănuielele istoricilor și ale criticilor literari, iar opera lui Cezar Petrescu va pierde lupta cu durabilitatea.

Nu l-am amintit întâmplător pe Mihai Gafița. Este cunoscută prietenia sa cu autorul și chiar rolul pe care l-a avut în pornirea sa pe un nou drum trasat de normele realismului socialist. Sigur, nu criticul literar a fost calul troian în parcursul lui Cezar Petrescu, dar poate fi asociat totuși cu Sinon, pe care Virgiliu îl conturează drept catalizator al stratagemei:

„Astfel orbiți de nemernicul Sinon, la vorbe mișele
Dăm crezământ; și prin oarbe minciuni și prin silnice lacrimi
Noi ne vindurăm.”³

Expert al doctrinei promovate de partidul comunist, l-a convins să aleagă calea deschisă de el. Evident, nu poate fi considerat singurul răspunzător de schimbarea perspectivei din opera și viața autorului. Este suficient să privim la soarta surorilor sale pentru a pune la îndoială rezistența lui în fața presiunilor regimului. În schimb, îl putem socoti drept responsabil pentru înlesnirea *întunecării* operei apărute după 1944.

Prezența unui inamic infiltrat, care așteaptă semnalul declanșării luptei de ruinare, nu este sesizată doar în parcursul vieții lui Cezar Petrescu, ci și în creația sa. Autorul însuși confirmă existența unui cal troian în cetatea sa, unul pe care el îl va echivala, în mod evident, cu lupta țăranilor autentici pentru a-și păstra relevanța în contextul reorganizării puterilor.

Iordache Cumpătă, unul dintre cele mai iubite personaje și reprezentant al răsculaților din 1907, este considerat de Laurențiu Saranda: „Calul Troian în perrrsoană!... De aia merge la catastrofă mărrea propprietate!...”⁴ Având propriile convingeri, încearcă să pătrundă în guvern, pentru a proteja interesele țăranilor, dar fără izbândă. Dacă și troienii ar fi fost la fel de statornici precum oamenii politici ai Regatului României în fața concesiilor, cu siguranță nu ar mai fi fost o legendă a calului troian.

Într-un context asemănător reapare calul troian în *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine*. Lupta este aceeași: între tradiție și evoluție. Iordan Hagi-Iordan și Emil Sava sunt personaje responsabile cu dezvoltarea Piscului Voevodesei prin investițiile în exploatarea petrolului. Această întreprindere, numită Voevoda, Roumanian Company, devine exponentul inamicului infiltrat mișelește în mijlocul satului, care nu va mai putea fi protectorul țăranului:

„Prin forța lucrurilor se va crea o colonie de altfel de oameni, activi: ingineri, maiștri, muncitori înaintați, specialiști, adevărați pionieri ai progresului... Mai știi? Nu-i exclus ca jupânii Iordan Hagi-Iordan și Emil Sava să introducă ei singuri astfel și calul troian aici... Adică inamicii neînduplecați care să-i dărâme și să le rupă capul...”⁵

Calul troian, acest rău care se răspândește din interior, devine și mai periculos în proza lui Cezar Petrescu, odată ce se voalează. Legenda schițează două forțe care luptă continuu: una se menține aprigă, pe când cealaltă continuă ofensiva fizică, până

³*Ibidem*, p. 66.

⁴ Cezar Petrescu, 1907, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 89.

⁵ Cezar Petrescu, *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine*, București, Editura Tineretului, 1955, p. 113.

când apelează la o înșelăciune pentru a răzbi. Capcana este totuși sub ochii inamicului, este evidentă și lasă o portiță deschisă înlăturării. Troienii au posibilitatea să împiedice stratagema. Autorul nostru, în schimb, nu mai lasă această oportunitate personajelor sale. El va infiltra fiorul răului fără introducerea vreunei opțiuni.

Personaje precum Radu Comșa sau Vladim păstrează în adâncul lor un cal troian. Ei recunosc existența unei forțe rivale în sânul lor și, la fel ca troienii, o acceptă ca pe un dar. Vorbele lui Radu Comșa s-au păstrat în memoria lui Bogdan Cernegură: „răul nu e în afară... e în noi”⁶. Convingerea că puterea răului se amplifică pe măsură ce pătrunde în adâncul sufletului personajului ne este întărită în cazul lui Vladim. Dovada ne este oferită de companionul Alexandru Stoican:

„Nu tu erai calul troian, cum ți-o închipuiai sincer, intrat în cetate s-o năruiești și s-o treci prin pârjol. Ci în tine intrase încă de pe atunci viermele viclean al surpărilor de mai târziu, așteptând cu ațipită răbdare împlinirea metamorfozelor până la ultimul ciclu.”⁷

Similitudinile cu secvența din epopeea lui Virgiliu nu se opresc la nivelul infiltrării unui simbol al ruinării din interior, ci ating, în plan secund, și intervenția unui personaj cu o atribuție profetică. În poemul epic *Eneida*, acest rol îi este atribuit preotului Laocoon. În timp ce toți ceilalți privesc superficial și gândesc naiv, el analizează așa-zisul cadoul al grecilor pe care îl vede drept o amenințare. Poziționându-se contra mulțimii, va fi socotit un smintit care s-a pus împotriva sorții:

„A spășit – ei strigă – Laocoon vina,
Vrednic de dînsa, căci el pîngărit-a sfințita clădire,
Calul zeiței izbindu-l în piept cu nevrednice sulii.”⁸

Din proza lui Cezar Petrescu reținem un proroc, care va apărea tot în momente cheie, în care încearcă să-i convingă pe ceilalți de puterea lui de anticipare. O fi totuși relevant un singur personaj pentru întreaga lui operă? Dacă acesta apare în mai multe texte, cu siguranță. Preotul Filaret, căci despre el este vorba, tot cutreieră prin romane și pare să fie expresia preotului troian.

Îl vom vedea la început în *Ochii strigoiului* și nu îi vom acorda foarte mare importanță. Sigur, aduce cu sine o atmosferă tensionată și dă senzația că știe mai multe:

„Astfel, încă odată dovedea că ochii săi știau să vadă, chiar când păreau că privesc numai în pământ.”⁹

Dă senzația că trăiește într-o altă lume, cu toții îl consideră smintit și cu toate acestea într-un final se adevărește cuvântul lui:

„– Avea dreptate călugărul Filaret.”¹⁰

Următoarea apariție este în *Carlton*. De data aceasta începe să atragă atenția asupra sa, poate pentru că îl întâlniserăm deja în romanul menționat, dar mai ales pentru că este mult mai implicat. Capacitatea lui de anticipare se remarcă în acest

⁶ Cezar Petrescu, *Ochii strigoiului*, vol. II, București, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras, 1942, p. 23.

⁷ Cezar Petrescu, *Vladim sau drumul pierdut*, București, Editura pentru Literatură, 1962, p. 50.

⁸ Vergilius, *Eneida*, ed. cit., p. 67.

⁹ Cezar Petrescu, *Ochii strigoiului*, ed. cit., p. 50.

¹⁰ *Ibidem*, p. 293.

roman prin comportament – de trei ori a încercat fără succes să doarmă în holul blocului, iar a patra oară refuză cu desăvârșire, închinându-se continuu – și prin limbaj:

„– Mărețe îți par zidirile acestea pe care le ai în pază? Piatră pre piatră nu va rămâne din ele, care să nu fie una cu pământul!...”¹¹

În dimineața următoare, blocul devenise într-adevăr, după cum sugerase, un morman de pietre. A crezut cineva în prevestirea lui? Trupurile sfărâmate sub pereții fostului edificiu sunt dovada că răspunsul este negativ.

Un ultim popas îl reprezintă romanul *Adăpostul Sobolia*. Îl întâlnim pe același Filaret, cu aceeași vestimentație și cu aceleași obiceiuri. Mai mult, repetăm întocmai pentru a susține ideea, are aceeași reputație de cunoscător al unor semne, pe care numai el le poate identifica:

„– Să știți că se’ntâmplă una lată, fetelor, dacă a ajuns nebunul de Filaret aci!...
Asta e piaza-rea a Bucureștiului!”¹²

Soarta lui este ușor de creionat. Fiind asociat cu bombardamente sau cutremure, a fost închis pentru ceea ce spunea, fiind considerat nu apărător al păcii care avertizează asupra a ceea ce urmează, ci răspunzător de învrăjbire.

Recurența preotului așa-zis nebun poate avea două motivări. Pe de o parte, romanele apar la interval destul de scurt, iar din biografia sa știm chiar că lucrează simultan la mai multe romane. Pe de altă parte, suntem în jurul anului 1944, când știm că drumul lui Cezar Petrescu se schimbă și identificăm o nouă perspectivă, care ar putea cuprinde și această preferință pentru reprezentarea lui Laocoon ca apărător al dreptății, care sfârșește într-un mod cutremurător.

Dacă pentru proză au fost mai ușor de identificat factorii care determină ruina din interior, rămâne totuși întrebarea: *Care este calul troian în viața lui Cezar Petrescu?* Răspunsul potrivit îl găsim în sonetul lui Mihai Beniuc:

„Am introdus eu singur în cetate,
Fără să știu ori cu știință, poate,
Cu oastea morții-n el, Calul Troian?

Așa o fi. Dar, timpule, tu, frate,
Să știi că fără milă ne vom bate-
Voi bate-n bătrânețea-mi ca-n dușman!”¹³

Așadar, este vorba despre timp. El este cel mai puternic inamic al scriitorului nostru. Pornind de la faptul că nu acorda suficientă vreme scrierii și recitării romanelor, continuând cu această obsesie a conturării unei epoci prin personaje care pornesc la drum cu veacul și concluzionând cu această uitare, de care s-a temut odată cu scurgerea anilor, putem întări convingerea că timpul s-a infiltrat în sufletul său de unde a așteptat, în latență, semnalul ofensivei. Precum Filaret, și-a anticipat, fără să vrea, sfârșitul:

¹¹ Cezar Petrescu, *Carlton*, București, Editura Gramar, 1994, p. 476.

¹² Cezar Petrescu, *Adăpostul Sobolia*, București, Editura Militară, 1989, p. 66.

¹³ Mihai Beniuc, *Mărul de lângă drum*, București, Editura Tineretului, 1962, p. 101.

„S-a așternut uitarea peste ele. Nimeni nu le mai deschide, nimeni nu le mai cercetează. Iar scriitorii mor parcă de-a doua oară. De astă dată, îngropați pe vecie.”¹⁴

Această uitare este consecința introducerii calului troian în cetatea sa. A ars din interior pilonii operei sale și a căzut pradă capcanei succesului. A văzut în scrisul său un document al epocii în care a trăit, dar vremea l-a luat cu asalt, pierzând din vedere mișcările reale ce se produceau în România Mare, fiind mereu cu un pas în urmă. Nu s-a pliat nici epocii sale, iar acum, cu atât mai mult, este unul din „numerele din marele număr”¹⁵.

BIBLIOGRAFIE

- Beniuc, Mihai, *Mărul de lângă drum*, București, Editura Tineretului, 1962.
Gafița, Mihai, *Cezar Petrescu*, București, Editura pentru Literatură, 1963.
Ionițoiu, Cicerone, *Victimele terorii comuniste. Dicționar. P-Q*, București, Mașina de scris, 2006, pp. 198, 205.
Petrescu, Cezar, *Adăpostul Sobolia*, București, Editura Militară, 1989.
Petrescu, Cezar, *Carlton*, București, Editura Gramar, 1994.
Petrescu, Cezar, *Evocări și aspecte literare*, Timișoara, Editura Facla, 1974.
Petrescu, Cezar, *Însemnări de călător. Reflecții de scriitor*, București, Editura Cartea Rusă, 1958.
Petrescu, Cezar, *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mâine*, București, Editura Tineretului, 1955.
Petrescu, Cezar, *Ochii strigoiului*, București, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1942
Petrescu, Cezar, *Vladim sau drumul pierdut*, București, Editura pentru Literatură, 1962.
Petrescu, Cezar, *1907*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
Vergilius, *Eneida*, București, Editura Univers, 1980.

¹⁴ Cezar Petrescu, *Însemnări de călător. Reflecții de scriitor*, București, Editura Cartea Rusă, 1958, p. 258.

¹⁵ Cezar Petrescu, *Vladim sau drumul pierdut*, ed. cit., p. 408.

